

SARRIÀ, UNA ULLADA AL PASSAT AGRÍCOLA DE PALMA A TRAVÉS DELS NOMS DE LLOC DE LA POSSESSIÓ MÉS GRAN D'ESTABLIMENTS

Miquel Salamanca Salamanca

XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia. La Real, 2007

RESUM

S'ha duit a terme una recerca i posterior anàlisi dels topònims de la possessió més gran d'Establiments: Sarrià. Per una banda, s'han analitzat els topònims recollits i s'han exposat els resultats. Per altra banda, s'ha comentat la relació entre la toponímia i les explotacions agrícoles, ramaderes i l'explotació dels recursos naturals; així com també s'ha intentat establir una relació amb la geografia de les terres en general.

MOTS CLAU

Toponímia, Establiments, ruralia i explotació agrícola.

INTRODUCCIÓ

Establiments és, avui en dia, un nucli de població que conserva, molt a prop de Palma, les tradicions i la vida de la ruralia. Encara ara hi podem respirar l'ambient de la pagesia tot i que, actualment, la pressió urbanística i demogràfica s'encarreguen que la vida s'assembli a la d'un barri dormitori, de cada dia un poc més.

No podem entendre l'actual paisatge ni tampoc el poblament del nucli d'Establiments si deixam de banda les seves arrels històriques. El mateix topònim ens dona una primera idea del seu origen, les parcel·lacions o establiments que es dugueren a terme a partir de les primitives possessions.

Sarrià no n'és una excepció, encara que la seva contribució a l'actual trama urbana d'Establiments ha estat molt petita, sobretot si la comparem amb altres possessions com ara Son Berga o Son Morlà. Aquesta escassa aportació al sòl urbà d'Establiments ha permès que es mantingui el caràcter rural i agrícola de la possessió, i, al mateix temps, ha fet possible la conservació d'un patrimoni únic, d'alt valor paisatgístic i toponímic.

Avui en dia, quan les urbanitzacions s'atraquen de cada dia més a Establiments i amenacen amb engolir una de les darreres zones agrícoles de Palma (i sens dubte la de més alt nivell paisatgístic), és més important que mai fer conèixer la toponímia del que fou un dels latifundis més productius, i que encara ara aporta gran part del caràcter rural propi del nucli d'Establiments.

La parcel·lació que Sarrià ha sofert en els darrers anys i el desconeixement de la toponímia per part de la població i dels nouvinguts fan que trobem casos de neotoponímia no reconeguda pels habitants locals, però que pot arribar a substituir la toponímia original si no se'n té cura o no se'n deixa constància escrita.

Però en aquest cas, la toponímia no tan sols ens ajudarà a fixar els noms de lloc, sinó que actuarà com a record present d'una societat passada que qui sap si tornarà. A través d'aquesta coneixerem una terra, una forma de vida i el record de tot un sistema agrícola que dóna forma a bona part de l'actual paisatge d'Establiments.

En aquest sentit s'ha duit a terme, mitjançant fonts orals, una recerca de la toponímia de totes les parts de la possessió que tenen a veure amb l'explotació agrícola i ramadera, així com els seus elements de suport, com ara la hidràulica.

INFORMADORS

Queda palesa en la present comunicació la toponímia de manera fidel a allò que els informadors relaten, com no podem entendre-ho d'altra manera. Els informadors que han fet possible aquest treball són:

-Francesc Salamanca Tries, de malnom *Cameta*. Fou exsecallador de Sarrià

-Pere Busquets. Fou l'amo de s'Hort de Sarrià

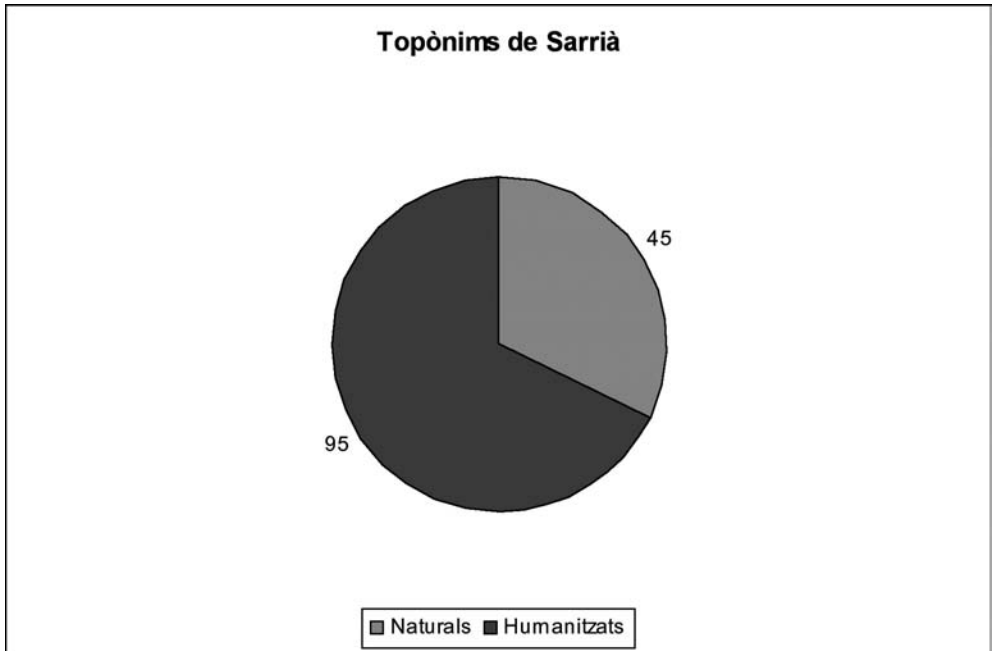
-Toni Busquets. Fill d'en Pere Busquets, visqué i ajudà son pare en les tasques agrícoles a s'Hort de Sarrià

Vagi cap a ells el més sincer agraïment de qui signa aquesta comunicació.

ANÀLISI

Agrupam els 126 topònims recollits en base a diferents criteris d'ordenació, que no són excloents entre si. Per tant, ens podem trobar amb el cas que un determinat nom de lloc es repeteixi en dues o més agrupacions.

La primera tria la fem entre els noms de lloc que fan referència al medi natural i aquells que fan referència a la presència humana. En una finca dedicada a l'explotació agrícola, amb una innegable relació amb l'entorn aquesta divisió esdevé molt curiosa. El resultat és el següent:

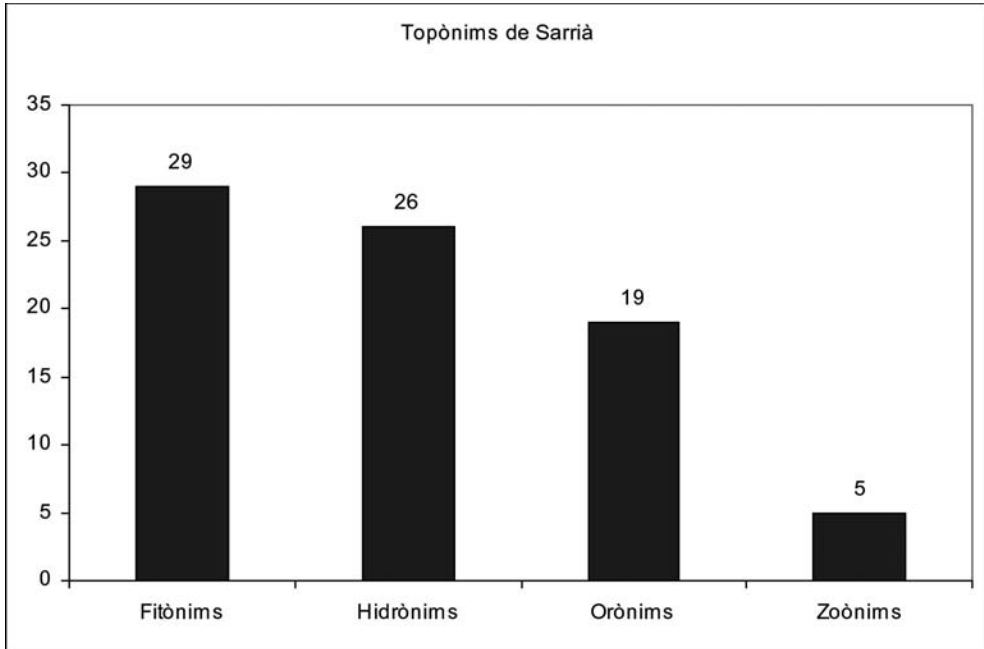
Dins els topònims de caire natural podem encara realitzar una segona classificació, en fitònims, hidrònims, orònims i zodnims. El resultat el trobam a continuació:

Fitònims: ses Alzines Dolces des Coster de sa Mula Morta, ses Alzines Dolces de sa Rota Llarga, ses Alzines Dolces des Sementer Gran, bassa de sa Barrera des Bosc, barrera des Bosc, es Bosc, es Bosc de Sarrià, es Bosquet, camí des Bosc, comellar de sa Figuerota, comellar des Lli, Coster des Magraners, es Figueral, forn de Calç de Dalt des Bosc, forn de Calç des Garrigó des Jaiolí, es Garrigó, es Garrigó de ses Clavegueres, garrigó des Jaiolí, garrigó de Son Llabrés, es Garrover des Morts, es Lledoner, s'Olivera de sa Trullada, sa Paret des bosc, es Pi des Xibiu, es Pins Vers, sa Pleta, es Pou des Pi des Xibiu, Safareig des Surer, sa Vinya.

Hidrònims: aljub de sa Rota Llarga, es Albellons, bassa de sa Barrera des Bosc, bassa des Bosc, sa Bassa Petita, sa Calçada, sa Canaleta, ses Clavegueres, es Cocons, font de Sarrià, font des Siniar, fonteta de s'Hort, garrigó de ses Clavegueres, safareig d'Enmig, safareig Gran, safareig de s'Hort, safareig des Sestadors, safareig des Surer, es Safareixó, sementer de sa Calçada, pou des Pi des xibiu, pou de Sarrià, es Prat, torrent de Sarrià, es Torrentó, es Xaragall.

Orònims: es Bosc, es Bosc de Sarrià, es Caragol, es Clot des Guix, es Cocons, coma des Sequer, comellar de sa Figuerota, comellar des Lli, es Coster des Magraners, es Coster de sa Mula Morta, es Coster de Sa Pleta, sa Curuculla, es Forat de sa Pleta, sa Pedrera des Puig de na Guidoi, sa Penya Roja, es Puig des Bous, es Puig de na Guidoi, es Refrescadors, talaiot des Caragol.

Zoònims: es Caragol, es Coster de sa Mula Morta, es Puig des Bous, es Talaiot des Caragol, tanca de ses Egos.

Un cop vista la classificació dels topònims que fan referència a l'entorn natural, observem de quina manera es poden classificar els noms de lloc humanitzats. Les categories en què podem subdividir els topònims són: antropònims, comunicacions, conreu i construccions (en aquesta darrera, s'hi inclouen els habitatges de tota casta, ja siguin humans, destinats als animals, a les tasques del camp, a l'emmagatzematge d'aigua, a ruïnes històriques o a les explotacions dels recursos naturals).

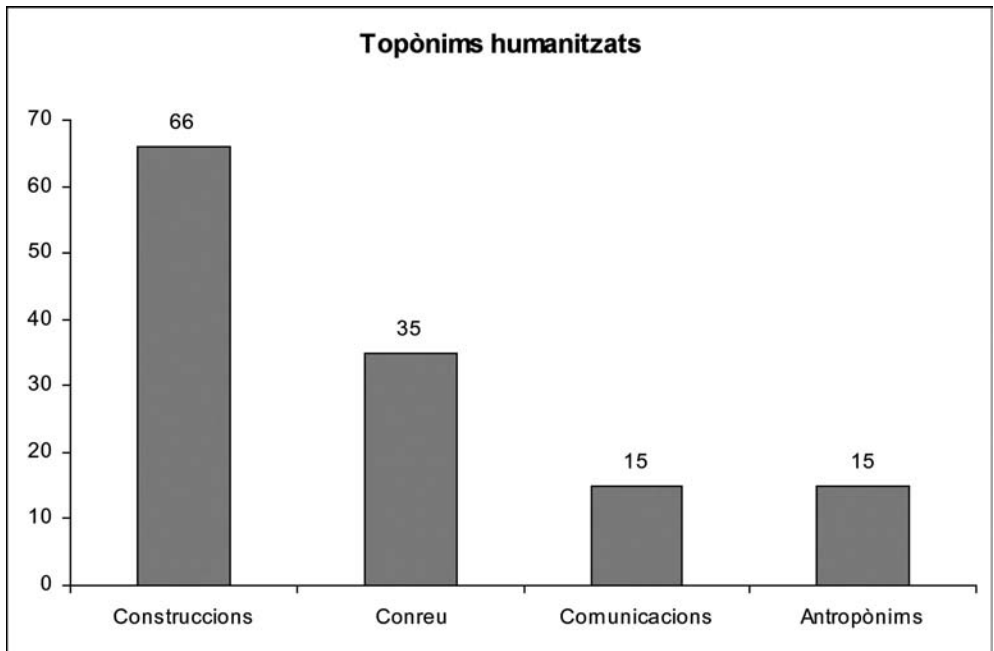
Antropònims: barrera des Traginers, Can Rafalet, camí des Esporlerins, sa Coa d'en Negre, garrigó des Jaiolí, es Fossaret de sa Tanca d'en Pedro, pedrera des Puig de na Guidoi, puig de na Guidoi, sa Rota de l'Amo en Manera, sa Rota d'en Biel Saliva, sa Rota d'en Cameta, sa Rota d'en Francisco Mir, sa Rota des Garriguer de Bunyolí, sa Rota de Mestre Pau, sa Rota d'en Miquel de na Frava, sa Rota d'en Pep Pipeta, sa Tanca d'en Pedro.

Comunicacions: bassa de sa Barrera des Bosc, barrera des Bosc, barrera de Son Llabrés, barrera de Son Malferit, barrera des Traginers, camí des Bosc, camí des Esporlerins, camí Ample, camí de Son Llabrés, camí de Son Malferit, camí de Sarrià, camí de s'Hort, camí Vell de Son Llabrés, ses Clavegueres, es Portellet.

Conreu: aljub de sa Rota Llarga, ses Alzines Dolces de sa Rota Llarga, ses Alzines Dolces des Sementer Gran, sa Coa d'en Negre, es Coster des Magraners, es Figural, es Fossaret de sa Tanca d'en Pedro, fonteta de s'Hort, forn de Calç de sa Rota Llarga, forn

de Calç des Sementer Gran, s'Hort Nou, s'Hort de Sarrià, s'Hort Vell, sa Rota de l'Amo en Manera, sa Rota d'en Biel Saliva, sa Rota d'en Cameta, sa Rota d'en Francisco Mir, sa Rota des Garriguer de Bunyolí, sa Rota Llarga, sa Rota de Mestre Pau, sa Rota d'en Miquel de na Frava, sa Rota d'en Pep Pipeta, safareig de s'Hort, es Sementer Gran, es Sementer de sa Calçada, Talaiot de Darrere s'Hort, sa Tanca Blanca, sa Tanca de ses Egos, sa Tanca de Davant ses Cases, tanca d'en Pedro, sa Tanca Plana, tanqueta de Davant ses Cases, ses Veles, sa Vinya.

Construccions: (Els topònims referits a construccions es troben detallats en les subdivisions del següent apartat).

Dins la categoria de construccions encara podem establir una darrera classificació en subgrups, interessant quant a resultats, que és la següent:

Relacionats amb habitatges: Cas Garriguer, ses Cases, ses Cases de s'Hort, ses Cases de s'Hort Vell, sa Miranda, talaiot de Darrere ses Cases, tanca de Davant ses Cases, tanqueta de Davant ses Cases.

Construccions per a animals: darrere es Sestadors, sa Païssa, safareig des Sestadors, es Sestadors, es Sestadors Vells, ses Solls, sa Vaqueria.

Tasques del camp: s'Era, s'Era Vella, es Femer.

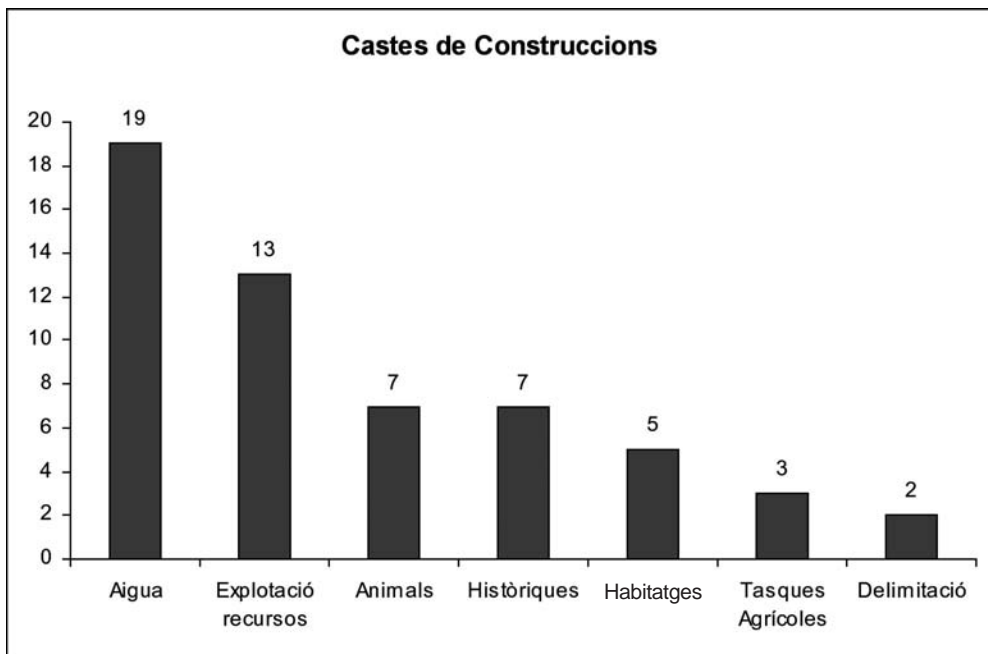
Emmagatzematge, obtenció o canalització d'aigua: aljub de sa Rota Llarga, bassa de sa Barrera des Bosc, bassa des Bosc, sa Calçada, sa Canaleta, ses Clavegueres, font de Sarrià, font des Siniar, fonteta de s'Hort, pou des Pi des Xibiu, pou de Sarrià, safareig d'Enmig,

safareig Gran, Safareig de s'Hort, Safareig Petit, Safareig des Sestadors, Safareig des Surer, es Safaretxó, Sementer de sa Calçada.

Històriques: es Cementeri Vell, es Fossaret de sa Tanca d'en Pedro, es Talaiot, es Talaiot des Caragol, es Talaiot de Darrere s'Hort, es Talaiot de Darrere ses Cases, es Talaiots.

Explotació dels recursos: font de Sarrià, font des Siniar, fonteta de s'Hort, forn de Calç de Dalt des Bosc, forn de Calç des Garrigó des Jaiolí, forn de Calç des Puig de na Guidoi, forn de Calç de sa Rota Llarga, forn de Calç des Sementer Gran, forn de Calç des Siniar, es Pou des Pi des Xibiu, es Pou de Sarrià, sa Pedrera des Puig de na Guidoi, es Rotlet.

Delimitació de conreu: sa Paret des Bosc, sa Paret de s'Hort.

RESULTATS

Els noms de lloc de la finca de Sarrià segueixen, normalment, la pauta d'un genèric acompanyat d'un determinant, encara que també podem trobar topònims constituïts per un sol terme.

En el primer dels casos, el genèric sol fer referència a un mot relacionat amb les tasques agrícoles o l'orografia, (sementer, font, garrigó,...) mentre que el determinant sol

fer referència a les característiques físiques del terreny o al lloc on es troba situat (de Sarrià, de darrere ses cases, pla, gran,...). En el segon cas, el topònim sol fer referència implícita al determinant, per exemple al parlar de *Cas Garriguer* entenem que feim referència a unes cases, encara que no sempre és així, ja que en altres ocasions fan referència als aprofitaments agrícoles o als aprofitaments del terreny (*es Prat, ses Veles, es Figueral*).

Els topònims que fan referència a la presència humana són més abundants que els de caire exclusivament natural. En principi, aquest fet ens fa suposar que, en ser Sarrià una explotació de caire agrícola i ramadera, la forta presència humana durant segles es plasma en la toponímia.

Per tant, els topònims humanitzats, que fan referència a construccions, modificacions del terreny o, senzillament, els mateixos noms de les tanques o sementers tenen una presència més important que aquells altres que exclusivament fan referència a les característiques físiques del terreny.

Dins els primers, els referits a les diferents castes de construccions són majoria, i, d'entre aquestes, destaquen, per aquest ordre, les destinades a obtenir, emmagatzemar o canalitzar aigua i les referides a les explotacions dels recursos naturals.

D'aquesta manera, la toponímia ens permet comprovar com l'aigua ha estat, des de sempre un element d'alt valor a les terres de conreu de la ruralia mallorquina. També reflecteix les tasques d'explotació dels recursos naturals, plasmats en el nom de sis forns de calç i un rotlle de sitja. No hem d'oblidar que, fins fa molt poc temps, l'obtenció del carbó de manera artesanal, així com les tasques de fer calç eren també una bona font d'ingressos de les possessions.

En tractar-se d'una zona rural, el conreu té gran importància, però en qüestions de toponímia queda en segon terme, eclipsat pel gran nombre de topònims referents a construccions, això sí, com ja hem vist, la majoria relacionades de manera directa amb el propi conreu. I és que, en molts de casos, la presència de topònims referits, per exemple a una casa, impliquen també la presència de conreu, com queda demostrat en múltiples topònims com ara *sa Tanca de Davant ses Cases*.

La presència d'antropònims i zòdnims és escassa respecte de la resta, amb matisos, ja que en les parcel·lacions duites a terme, les rotes segregades de Sarrià agafen el nom del seu nou propietari o conrador (*sa Rota d'en Biel Saliva, sa Rota de l'Amo en Manera,...*)

Per la seva part, els fitònims són els més abundants dins els topònims referents al paisatge natural, seguits pels hidrònims i orònims. Per tant, com era d'esperar en una possessió de caire agrícola, però amb una important massa boscosa i una orografia molt irregular, els elements del paisatge natural que més fixa la toponímia són els vegetals, l'aigua i l'orografia.

Encara que en segon lloc en aquest cas, els topònims naturals referits a l'aigua tornen a ser importants. Els fitònims, per poc, són els més abundants, ja siguin referents a conreus (*es Figueral, coster des Magraners,...*) o bé a qualche arbre en particular com ara *es Lledoner* o *s'Olivera de sa Trullada*.

Cal destacar l'existència d'una metàfora, es Caragol, una petita elevació muntanyosa amb una curiosa forma.

Ja per acabar, i amb aquestes conclusions, podem afirmar que el topònim estàndard de la zona és un nom de lloc humanitzat, que anomena una construcció relacionada amb les

tasques agrícoles i que fa qualque casta de referència a la presència d'aigua. Un bon exemple n'és *s'Aljub de sa Rota Llarga*.

LLISTA DE TOPÒNIMS

Per facilitar la recerca del topònim al llistat, s'ordena a partir del genèric en lloc de fer-ho a partir del determinant.

- Es Albellons
- Aljub de sa Rota Llarga
- Ses Alzines Dolces des Coster de sa Mula Morta
- Ses Alzines Dolces de sa Rota Llarga
- Ses Alzines Dolces des Sementer Gran
- Barrera de Son Llabrés
- Barrera de Son Malferit
- Barrera des Bosc
- Barrereta des Traginers
- Bassa de sa Barrera des Bosc
- Bassa des Bosc
- Sa Bassa Petita
- Es Bosc / Es Bosc de Sarrià
- Es Bosquet
- Sa Calçada
- Sa Canaleta
- Es Caragol
- Ses Cases
- Ses Cases de s'Hort
- Ses Cases de s'Hort Vell
- Can Rafalet
- Cas Garriguer
- Camí Ample
- Camí des Bosc
- Camí des Esporlerins
- Camí de s'Hort
- Camí de Sarrià
- Camí de Son Llabrés / Camí de Son Malferit
- Camí Vell de Son Llabrés
- Es Cementeri Vell / Es Fossaret de sa Tanca d'en Pedro
- Ses Clavegueres
- Clot des Guix

- Sa Coa d'en Negre
- Cocons des Torrent
- Coma des Sequer
- Comellar de sa Figuerota
- Comellar des Lli
- Coster des Magraners
- Ss Coster de sa pleta
- Coster de sa Mula Morta
- Sa Curuculla
- Darrere es Sestadors
- S'Era
- S'Era Vella
- Es Femer
- Font de Sarrià
- Font des Siniar
- Fonteta de s'Hort
- Forat de sa Pleta
- Forn de Calç de Dalt des Bosc
- Forn de Calç des Garrigó des Jaiolí
- Forn de Calç des Puig de na Guidoi
- Forn de Calç de sa Rota Llarga
- Forn de Calç des Sementer Gran
- Forn de Calç des Siniar
- Es Figueral
- Es Garrigó
- Garrigó de ses Clavegueres
- Garrigó des Jaiolí
- Garrigó de Son Llabrés
- Es Garrover des Morts
- S'Hort Nou / S'Hort de Sarrià
- S'Hort Vell
- Es Lledoner
- Sa Miranda
- s'Olivera de Sa Trullada
- Sa Païssa
- Sa Paret des Bosc
- Sa Paret de s'Hort
- Sa Pedrera des Puig de na Guidoi
- Sa Penya Roja
- Es Pi des Xibiu.
- Es Pins Verds
- Sa Pleta
- Es Portellet

- Es Pou des Pi des Xibiu
- Es Pou de Sarrià
- Es Prat
- Puig des Bous
- Puig de na Guidoi
- Es Refrescadors
- Es Reposadors
- Sa Rota de l'Amo en Manera
- Sa Rota d'en Biel Saliva
- Sa Rota d'en Cameta
- Sa Rota d'en Francisco Mir
- Sa Rota des Garriguer de Bunyolí
- Sa Rota Llarga
- Sa Rota de Mestre Pau
- Sa Rota d'en Miquel de na Frava
- Sa Rota d'en Pipeta
- Es Rotlet
- Safareig d'Enmig
- Safareig Gran / Safareig de s'Hort
- Safareig Petit
- Safareig des Sestadors
- Safareig des Surer
- Es Safareixó
- Sementer Gran
- Sementer de sa Calçada
- Es Sestadors
- Es Sestadors nous
- Es Siniar
- Ses Solls
- Es Talaiot des Caragol
- Es Talaiot de Darrere s'Hort / Es Talaiot / Es Talaiot de Darrere ses Cases
- Es Talaiots
- Sa Tanca Blanca
- Sa Tanca de Davant ses Cases
- Sa Tanca de ses Egos
- Sa Tanca d'en Pedro
- Sa Tanca Plana
- Sa Tanqueta de Davant Ses Cases
- Torrent de Sarrià
- Ses Veles
- Sa Vinya
- Sa Vaqueria
- Es Xaragall / Es Torrentó

PETITS APUNTS GEOGRÀFICS REFERENTS A LA TOPONÍMIA

Com ja s'ha apuntat en l'apartat anterior, Sarrià va vendre part de les seves terres que limitaven amb es Forn des Vidre i Son Morlà. Aquestes terres es parcel·laren i es dedicaren al cultiu i són conegudes com a rotes. Les rotes segregades de Sarrià agafen sempre el nom del seu nou propietari, i, a la vegada, conrador. Actualment moltes d'aquestes rotes tenen ús residencial amb un clar abandó de les activitats pròpies del medi rural. Així i tot, la majoria encara es dedica a l'agricultura, això sí, de *hobby farmer*. Per tant, en un pocs anys el canvi d'ús del sòl ha estat substituït, però no així la toponímia, tot i que en els casos de les residències, els noms que es poden observar a les plaques dels habitatges, res tenen a veure amb els originals.

Dins els hidrònims podem observar algunes curiositats. El *torrent de Sarrià*, que més endavant passa a anomenar-se *torrent de na Bàrbara*, al seu pas per davall la carretera d'Esporles és anomenat *ses Clavegueres*. Curiosament el torrent agafa aquí el nom que en principi es referia al pont de la carretera i no existeix cap tipus de construcció o avenc que faci de claveguera com en principi es pot pensar.

No trobam cap connotació en la toponímia que ens indiqui la presència de zones inundables o suggeriments de la presència d'aigua fora del seu lloc habitual. És Curiós però el topònim des *Prat*, que indica la presència d'aigua, encara que es tracta d'un sementer dedicat al conreu. La naturalesa argilosa, juntament amb la forma planera del terreny que faciliten l'acumulació d'aigua, fan possible que, en determinades èpoques de l'any el terreny presenti molta abundància d'aigua. Aquest fet ha estat constatat pels informadors, i de fet, a la part baixa des *Prat* trobam unes petites surgències d'aigües subsuperficials que ragen, fora dels límits de la possessió, dins un torrentó, bona part de l'any.

Un altre fet relacionat amb l'aigua, i que té a veure amb la toponímia és la presència de *ses Veles*. Segons Antoni Ordinas a *Geografia i Toponímia a les Illes Balears* ed. Moll, p. 343, una vela és una 'porció petita de terreny, inferior al quartó, guanyada a l'albufera mitjançant l'excavació de siquions o carreres i incorporant la terra d'aquests sobre el terreny que es vol conrar. Per extensió, qualsevol terreny d'aquestes característiques situat a vores de torrents i síquies'. In situ i segons els mateixos informadors, veiem que el terreny ha estat albollonat de manera artificial, la surgència dels quals s'efectua vora el torrent. Aquest fet ens fa pensar que les característiques físiques d'aquest terreny eren molt diferents a les actuals i que la mà de l'home ha modificat aquestes primitives característiques. Si bé no pensam que a *ses Veles* hi existís una albufera per raons òbvies, sí que suposam una major presència d'aigua, segurament similar al fenomen ja comentat des *Prat*.

La gran presència d'hydrònims referits a construccions per emmagatzemar aigua demostra la gran importància que tenia el conreu de reguïu a la zona, segurament molt més important temps enrere que no avui en dia. El safareig de s'Hort, és el que més capacitat té de tot Establiments.

Referent als fitònims cal fer menció, que allò que realment fixa la toponímia en aquests casos és l'ús del sòl i la presència d'una determinada comunitat vegetal. D'aquesta manera, els informadors ens comenten que les veus bosc, garriga (en aquest cas el seu diminutiu

garrigó) o pleta, fan referència, a més de la presència d'arbres a un determinat ús del sol, en aquest cas el recurs forestal i a una determinada associació vegetal. Arribats a aquest punt, també cal recordar que els informadors parlen de bosc referint-se a un alzinar i parlen de garriga quan es refereixen a un pinar (per tant indica la presència d'una determinada comunitat vegetal a més d'un ús del sòl marcat per la manca de dedicació humana). Per una pleta, s'entén pinar més madur i que entre d'altres recursos és apte per la recollida de bolets. És a dir, en la toponímia hi podem trobar també el grau d'evolució d'aquesta comunitat.

Avui en dia, el *bosc de Sarrià* presenta una forta abundància de pins, cosa que en principi pot fer dubtar de la validesa de l'explicació anterior. Per això cercarem en l'explotació dels recursos boscosos l'actual presència de pins. Els carboners varen fer feina a Sarrià fins ben entrat el segle XX. Trobam una bona mostra de les seves activitats en les nombroses sitges i un camí de carboners dels quals no es conserva la toponímia, tret del *Rotlet*, que fa referència a un rotlle de sitja situat al capcimal del bosc de Sarrià. La seva tasca ha fet possible que en clarejar el bosc, la llum del sol entri amb més força i, l'alzinar és envaït per pins. El pi té un creixement més ràpid que les alzines, però contràriament al que es pensa, no envaïx el territori de l'alzinar, sinó que més bé al contrari, es tracta d'una de les etapes en la successió cap a l'alzinar, clímax de la vegetació en aquesta part de la Serra de Tramuntana.

La gran presència del genèric «garrigó» mostra també la gran quantitat de terres deshumanitzades i que es dedicaven, en principi, als recursos llenyosos. Avui en dia, el pinar guanya terreny i molts dels primitius garrigons són més extensos del que eren fa anys, cas del *garrigó des Jaiolí* o el mateix *bosc de Sarrià*. Gran part des *Siniar* és avui en dia pinar, i la *paret des Bosc*, topònim que es refereix a la separació de les àrees de conreu respecte del bosc, es troba actualment dins el mateix bosc en gran part. De fet, en la part baixa, els pins arriben ja a la *paret de s'Hort*, que separava l'Olivar del cultiu de reguiu. Una passejada per la part baixa del bosc mostra les antigues marjades d'oliverar.

Un altre aspecte a destacar dins la fitonímia de la zona és que hi ha nombroses referències a oliveres de manera directa (*s'Olivera de sa Trullada*) o indirecta (*sa Calçada*, que és el nom que rep l'antiga canalització que portava l'aigua des de la font de Son Llabrés a Sarrià per moure la tafona). Això fa pensar que la presència d'oliveres temps enrere era molt més important que avui en dia. De fet, els informadors confirmen aquest punt en relatar que moltes de les oliveres varen ser venudes, entre elles destaca l'actual olivera de la plaça de Cort a Palma.

CURIOSITATS I FETS HISTÒRICS RELACIONATS AMB LA TOPONÍMIA DE SARRIÀ

Les possessions d'Establiments eren un temps, les dinamitzadores de la vida quotidiana dels habitants de la vila. Per tant, lligades a les feines del camp i a les seves terres, han quedat fixades en la toponímia petites històries del món pagès i, en ocasions, fets històrics. Tots ells tenen un marcat rerafons històric, cultural i a la vegada, de particular encís i belle-

sa. Es relata a continuació una mostra dels que pensam més representatius. També posam esment en la definició d'algun dels topònims que pensam no està clara de principi.

Es coster de sa Mula Morta. Coster que davalla de la zona des Caragol, antigament conrat d'oliveres i avui en dia mescla de pins i alzines, era utilitzat com a carnatge.

Es Cementeri Vell / Es Fossaret de sa Tanca d'en Pedro. Es garrover des Morts. Les epidèmies que afectaren Mallorca segles enrere, no deixaren de banda Establiments. En aquest cas, a Sarrià, trobam la presència de tres curiosos topònims que hi estan relacionats. Els dos primers fan referència a un mateix indret, i el tercer és un fitònim.

Dues són les bandes d'Establiments on s'enterraven els morts de les epidèmies. Una d'aquestes és a Bunyolí, i l'altra a Sarrià. Les dues conserven el genèric de fossaret, diminutiu de fossar.

El de Sarrià se suposa més antic, ja que ningú ja no recorda cap enterrament, tot i que els informadors i molta gent de la zona fa referència a enterraments d'una epidèmia de còlera que afectà el poble. Sembla ser que els enterraments es duïen a terme en calç viva.

Referent als dos primers, citar que es troben situats actualment a *s'Hort de Sarrià*, dins la *tanca d'en Pedro*. No hi ha cap delimitació ni cap fita que permeti la seva localització si no és mitjançant una font oral.

Quant al *garrover des Morts*, dir que es troba situat dins el camí que des de darrere les cases es dirigeix cap a la tanca d'en Pedro. Quan algú moria, era transportat dins la caixa des de casa seva fins al fossaret, cosa que podia representar diversos quilòmetres. A l'ombra del garrover s'aturaven a descansar els acompanyants, que solien el fossar i la família en general.

Sa Calçada. Autèntica obra d'enginyeria que servia per conduir les aigües de la font de Son Llabrés fins a la Possessió de Sarrià. Entre el garrigó de Son Llabrés i sa Pleta supera una zona planera, el sementer de sa Calçada. Per evitar perdre desnivell s'aixecà grandiosos marge, que a la vegada servia per fer partió amb les possessions de Bunyolí i es Canyar.

Sa Rota Llarga. Fa referència a una explotació agrícola dins el mateix bosc, en què els informadors relaten com un fet realment curiós, ja que no és habitual, aprofitar una clariana del bosc per conrar. Avui en dia està totalment coberta per la vegetació.

Es Refrescadors. Curiós topònim que fa referència a uns forats en unes roques del Bosc de Sarrià, d'aquests en surt un aire fresquet a l'estiu. Al seu voltant s'aturaven a descansar els treballadors de la possessió. Les capes profundes de la terra, com que tenen més inèrcia tèrmica, conserven durant bona part de l'estiu una temperatura més fresca que l'aire de la superfície

Camí des Esporlerins. Aquest camí entra dins els límits de la possessió al coll d'en Portell, i enllaça amb el camí de Son Llabrés dins la tanca d'en Pedro. Els informadors afirmen que la presència del determinant es deu que per aquest camí, els missatges esporlerins que tenia Sarrià, arribaven a la feina. De fet, molt possiblement, aquest mateix camí era aprofitat per altres esporlerins que anaven a fer feina a d'altres possessions d'Establiments com ara Bunyolí, ja que és molt més avinent fer-ho per aquí que no per la carretera oficial.

Bosc de Sarrià. El bosc de Sarrià és origen de moltes històries, però entre elles destacarem la presència, de cap a cap d'any, d'una família que es dedicava a la fabricació del carbó, coneguts com els *poca por*.

ALGUNS ACLARIMENTS

Es garrigó des Jaiolí. Aquest topònim fa referència a un pinaret situat entre les cases de Sarrià i el Pi des Xibiu. El determinant, en aquest cas, l'hem considerat un antropònim ja que pensam que existeix una contracció de Jai Aulí. Aulí és un llinatge molt freqüent a Esporles (molt sovint pronunciat «ulí»), poble del qual provenien molts dels treballadors de Sarrià. No podem evitar pensar que, en el nostre cas, la pronúncia de quatre vocals seguides fa que la contracció sigui un tant evident.

Sa Curuculla / Dalt des Bosc / Es Rotlet / Bosc de Sarrià. Quatre topònims per referir-se a la mateixa zona muntanyosa: la zona somital del bosc de Sarrià. Cal fer esment que al mapa 1.25000 de la cartografia de l'IGN, la toponímia utilitzada per referir-se al bosc de Sarrià és: puig Moltó i en altres casos puig des Voltor. Cap de les dues veus és reconeguda com a genuïna pels informadors, tot i que algun d'ells refereix haver-la sentida en alguna ocasió.

El *bosc de Sarrià* fa referència a tota la muntanya en si a més d'indicar que és una zona dedicada a l'aprofitament forestal i que hi predomina l'alzina. Per tant, el topònim ens indica tres coses.

Curiosament no hi ha cap topònim que utilitzi els genèrics puig, muntanya o mola, com succeeix en altres llocs. *Sa Curuculla* fa referència a la part més alta de la muntanya, encara que el *Rotlet*, que en principi fa referència a un rotle de sitja situat a la part més alta de la muntanya, també fa referència a tota la zona superior de l'elevació. El mateix passa amb el topònim *Dalt des Bosc*.